

طبقه‌بندی ویلیام هنری شوبرت^۱ از دیدگاه‌های برنامه درسی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۸/۴

تاریخ پذیرش و انتشار: ۱۳۹۷/۰۴/۱۶

عباس قلتاش^۲

مختصری از هنری شوبرت

در میان گرایش‌ها و گفتمان‌های معاصر برنامه درسی طبقه‌بندی ویلیام هنری شوبرت از رویکردها و تصورات برنامه درسی، برجسته و قابل بررسی می‌باشد. شوبرت استاد مطالعات برنامه درسی و آموزش دانشگاه ایلینویز^۳ شیکاگو امریکا است که نوشته‌های او در حوزه برنامه درسی کلاسیک و بی‌نظیر است، بیش از دویست مقاله علمی- پژوهشی و بیش از ۱۵ کتاب از وی در حوزه مطالعات برنامه درسی و آموزش منتشر شده است. از جمله آثار برجسته او در این زمینه کتاب برنامه درسی: چشم اندازها، الگوها و شقوق برنامه درسی^۴ است که ویراست دوم آن در سال ۱۹۹۷ منتشر شد. وی پیرامون دیدگاه‌های برنامه درسی چهار دیدگاه سنت‌گرایی عقلانی^۵، رفتارگرایی اجتماعی^۶، تجربه‌گرایی^۷ و بازسازی انتقادی^۸ را مطرح و مورد بحث قرار می‌دهد و از طرفی هشت تصور ممکن از برنامه درسی شامل برنامه درسی به عنوان محتوا یا موضوع درسی، برنامه درسی به عنوان نقشه فعالیت‌های از قبل تدوین شده، برنامه درسی به عنوان پیامدهای یادگیری قصد شده، برنامه درسی به عنوان بازتولیدی فرهنگی، برنامه درسی به عنوان تجربه، برنامه درسی به عنوان وظایف و مفاهیم مجزا، برنامه درسی به عنوان عامل بازسازی جامعه و برنامه درسی به عنوان نقطه عزیمت را مطرح کرده است.

معرفی طبقه بندی، منطق و مفروضات اساسی آن

شوبرت (۱۹۹۷) چهار دیدگاه اصلی برنامه درسی را به شرح زیر مطرح می‌نماید:

دیدگاه سنت گرایی عقلانی

مفروضه زیربنایی این دیدگاه آن است که کارهای بزرگ و قلمروهای معرفتی سازمان یافته (دیسپلین‌ها) اساس برنامه درسی را تشکیل می‌دهند، در واقع کارهای بزرگ و دانش سازمان یافته همان کتاب‌ها و آثار برتر و بزرگ به جا مانده در طول تاریخ است که دانش‌آموزان با مطالعه آنها با ایده‌های ارزشمند زمان آشنا می‌شوند. این دیدگاه نقاط قوت حدقلی و ضعف‌هایی دارد. یکی از نقاط ضعف اصلی آن این است که تصور می‌شود تعداد خیلی کمی از دانش‌آموزان توانایی خواندن و اکتساب دانش مورد نظر را دارند، البته با این فرض که خواندن مهارتی پیچیده و نیازمند تفکر انتقادی، مدیریت زمان و مهم‌تر داشتن اراده خواندن و فراتر از توانایی تلفظ کلمه و حروف است. از طرفی امروزه دانش‌آموزان کمتر به مطالعه تاریخ و شاهکارهای تاریخی و فرهنگی علاقه نشان می‌دهند هر چند با تأکید بر این جهت‌گیری عده کمی از دانش‌آموزان می‌توانند مفسران خوب تاریخ شوند (شوبرت، ۱۹۹۷).

دیدگاه رفتارگرایی اجتماعی

1. William Henry Schubert
gholtash578@yahoo.com

۲. دانشیار گروه برنامه‌ریزی درسی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

3. Illinois-Chicago
4. Curriculum: Perspective, paradigm, and possibility
5. Intellectual Traditionalism Perspective
6. Social Behaviorist perspective
7. Experimentalist perspective
8. Critical Reconstructionist perspective

مفروضه زیربنایی این دیدگاه آن است که برنامه درسی باید نیازهای روز و آینده دانش‌آموزان را در برگیرد، در واقع برنامه درسی بایستی متکی بر واقعیات زندگی باشد. به دلیل تکیه بر واقعیات زندگی این نوع برنامه درسی هم مورد توجه و علاقه دانش‌آموزان است و هم معلمان. توسعه و تقویت مهارت‌های دانش‌آموزان برای مواجهه با واقعیات زندگی از مزایای این دیدگاه است البته اگر معلم رفتارگرایی اجتماعی تلاش نکند که دانش‌آموزان را فعالانه در جریان یادگیری درگیر نماید محتوای آموزشی می‌تواند خسته کننده و کسل کننده شود و پتانسیل علاقمندی دانش‌آموز را به ضعف کناره‌گیری تبدیل نماید (شوبرت، ۱۹۹۷).

دیدگاه تجربه گرایی

در این دیدگاه تأکید بر آن است که مهم ترین علایق دانش‌آموزان در کلاس درس و برنامه درسی بایستی مد نظر قرار گیرد و تجارب دانش‌آموزان بایستی در کلاس درس و محیط مدرسه شکل بگیرد. در واقع مفروضه زیر بنایی این دیدگاه آن است که دانش‌آموزان درون داده‌های یادگیری و برنامه درسی را تعیین می‌کنند و یادگیری واقعی زمانی اتفاق می‌افتد که مبتنی بر علایق و خواسته‌های مخاطبان باشد (شوبرت، ۱۹۹۷).

نقطه قوت این دیدگاه این است که دانش‌آموزان تعیین کننده محتوای برنامه درسی هستند، البته به شرطی که علایق مشترک و مفید آنها مورد توجه قرار گیرد و لازمه آن این هست که معلم جهت‌گیری و راهبردهای بنیادینی را تعیین نماید در غیر این صورت می‌تواند پوشش دهنده نیازها و علایق روزمره و غیر اساسی دانش‌آموزان شود و فرایند یادگیری را به سمت تجارب روزمره بکشاند.

دیدگاه بازسازی انتقادی

این دیدگاه تأکید بر نابرابری‌ها در مدرسه دارد، مفروضه زیربنایی این دیدگاه آن است که مدارس متشکل از افرادی از نژادها، اقوام، فرهنگ‌های مختلف، پیشینه‌های متفاوت و بعضاً دارای ضعف‌هایی است که فرصت برابری برای رشد و بالندگی آنها داده نمی‌شود. در واقع بازسازان انتقادی می‌خواهند برتری طلبی عده‌ای محدود از مدارس حذف شود و در فرایند تدریس فرصت تعامل و رشد و شکوفایی برای همه مخاطبان فراهم شود. عدالت محوری نقطه قوت این جهت‌گیری است، این خیلی مهم است که هر دانش‌آموز در محیط یادگیری احساس راحتی و خوشایندی داشته باشد.

تصورات برنامه درسی

شوبرت (۱۹۹۷) هشت تصور از برنامه درسی را نیز مطرح می‌کند که به شرح زیر می‌باشند:

برنامه درسی به عنوان محتوا یا موضوع درسی^۱

این تصور یکی از قدیمی ترین تصورات برنامه درسی است که در آن تأکید می‌شود برنامه درسی بایستی دربرگیرنده موضوعات اساسی یا هنرهای هفتگانه آزاد^۲ باشد.

این موضوعات اساسی یا دیسیپلین‌های دانشی در طی تاریخ طولانی از یونان و تمدن ایران باستان^۳ و روم به ما رسیده است و در دانشگاه‌های بزرگ قرون وسطی نیز تدریس شده است. هنرهای هفتگانه آزاد به دو طبقه علوم سه‌گانه^۴ و چهارگانه‌ها^۵ تقسیم شده‌اند که سه‌گانه‌ها شامل گرامر، علم بیان و منطق و چهارگانه‌ها شامل حساب، هندسه، نجوم شناسی و موسیقی می‌باشد (مک کرنان، ۲۰۰۸).

1. Curriculum as Content or Subject Matter

2. Seven Liberal Arts

۳. در متن اصلی کتاب مک کرنان به جای ایران باستان از جهان عرب یاد شده است که به باور نگارنده قبل، همزمان و بعد از تمدن‌های یونان باستان و روم این تمدن ایران باستان بوده که الهام بخش بسیاری از تمدن‌ها بوده و در آن زمان جهان عرب حرفی برای گفتن نداشته است.

4. Trivium

5. Quadrivium

6. McKernan

جستجوی حقیقت، خردمندی و توسعه ذهن از دغدغه‌های اصلی این تصور از برنامه درسی است (مک کران، ۲۰۰۸). در این تصور تأکید می‌شود که تعلیم و تربیت و برنامه درسی بایستی دانش جمع شده بشر را به ذهن دانش‌آموزان منتقل نماید تا به توسعه ذهن و تفکر منجر شود.

برنامه درسی به عنوان محتوا یا موضوع درسی سایر فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده یا برنامه‌ریزی نشده را که بخش اصلی تجربه فراگیران را در مدارس در بر می‌گیرد، نادیده می‌انگارد و در واقع ابعاد مهمی از یادگیری را پوشش نمی‌دهد (قادری، ۱۳۸۳).

برنامه درسی به عنوان برنامه فعالیت‌های طراحی شده^۱

بر اساس این تصور از برنامه درسی، هدف طراحی برنامه درسی تدوین مجموعه‌ای از فعالیت‌های مطلوب برای دانش‌آموزان است و همه این طرح‌ها باید فعالیت‌هایی به هم مرتبط را تدارک ببینند، در واقع آن چه که دانش‌آموزان فعالیت می‌کنند همه برنامه درسی است (شوبرت، ۱۹۸۶).

برنامه درسی به عنوان پیامدهای یادگیری قصد شده^۲

با تأکید بر نتایج و اهداف و نه وسیله‌ها، این تصور مستقیماً تأکید بر پیامدهای یادگیری قصد شده دارد. در این تصور هدف طراح برنامه، صراحت بخشیدن اهداف و مقاصدی است که باید یادگرفته شوند. این تصور از برنامه کاملاً منطبق با ایده‌آل‌های جنبش تدوین آزمون‌های استاندارد برای برآورد میزان موفقیت تحصیلی در نظام‌های آموزشی است (شوبرت، ۱۹۸۶).

برنامه درسی به عنوان بازتولید فرهنگی^۳

تداوم توسعه فرهنگی از تأکیدات اصلی این تصور از برنامه درسی است. برنامه درسی انعکاسی از فرهنگ آن جامعه است. جامعه، ملت یا دولت نقش رهبری را در تعریف و صراحت بخشی دانش‌ها، مهارت‌ها و بینش‌هایی که باید کسب شود ایفا می‌نماید (شوبرت، ۱۹۸۶).

برنامه درسی به عنوان تجارب^۴

در این تصور باور این است که اهداف و وسیله‌های آموزشی به عنوان تجربه بخش‌های تفکیک‌ناپذیر یک جریان می‌باشند. معلم نقش تسهیل‌کنندگی جریان تجربه را برعهده دارد و برنامه درسی مجموعه‌ای از تجارب است که حس معنادار بودن و رشد شخصی را به دانش‌آموز می‌دهد و حاصل تعامل فعال یادگیرنده و معلم می‌باشد (شوبرت، ۱۹۸۶). این تصور از برنامه درسی با اندیشه‌های جان دیویی منطبق می‌باشد.

برنامه درسی به عنوان وظایف و مفاهیم مجزا^۵

در این تصور برنامه درسی مجموعه‌ای از وظایف تصور می‌شود که دانش‌آموز باید در آنها به حد تسلط برسد. این تصور از برنامه‌های مهارت‌آموزی در حوزه‌های صنعت و تجارت و نظامی‌گری گرفته شده است (شوبرت، ۱۹۸۶).

در برنامه درسی به عنوان وظایف، هدف‌های درسی به صورت رفتاری مشخص می‌شوند، به عنوان مثال یادگیری یک وظیفه جدید، اجرای وظایف قدیمی یا اجرای بهتر وظایف (قادری، ۱۳۸۳).

برنامه درسی به عنوان عاملی برای بازسازی جامعه^۱

1. Curriculum as Program of Planned Activities
2. Curriculum as Intended Learning Outcomes
3. Curriculum as Cultural Reproduction
4. Curriculum as Experiences
5. Curriculum as Discrete Tasks and Concepts

این تصور تأکید می‌نماید مدارس باید دانش‌ها و ارزش‌هایی را به دانش‌آموزان منتقل کنند که به واسطه آنها به بهبود جامعه، اصلاح نهادهای فرهنگی و اجتماعی و نیز اصلاح باورها و عقاید منجر شود (شوبرت، ۱۹۸۶، ص ۳۲). این تصویری رادیکالی‌تر از برنامه درسی است که دانش‌آموزان را به عنوان عامل تغییر جامعه و فرهنگ تلقی می‌نماید (اندرسون، ۲۰۰۴).

برنامه درسی به عنوان فرایند^۳

یکی از تصوراتی که اخیراً در افق برنامه درسی^۴ ظهور پیدا کرده تصویری است که از معنای فعل برنامه درسی (Currere) گرفته شده است (اسلتری،^۵ ۲۰۰۶). در این تصور ادراک مجدد دیدگاه فرد از زندگی مورد تأکید قرار می‌گیرد، علاوه بر این برنامه درسی فرایندی اجتماعی تلقی می‌گردد که به واسطه آن افراد خودشان را و نیز دیگران را و نیز جهان پیرامون را به واسطه مفهوم پردازی‌های متقابل بهتر و بیشتر درک می‌نمایند، بنابراین برنامه درسی تفسیری از تجارب زیسته است (شوبرت، ۱۹۸۶). این تصور از برنامه درسی نیز مانند تصور برنامه درسی به عنوان تجربه بر رشد شخصیتی دانش‌آموزان تأکید می‌نماید. در این تصور برنامه درسی فرصتی است برای افراد تا گذشته خود را نومفهوم پردازی کنند و سرنوشت خود را رقم بزنند. در واقع در این تصور اخیر این فرض وجود دارد که برنامه درسی می‌تواند فرصت‌هایی را به دانش‌آموزان پیشنهاد دهد که تجارب خود را تحلیل نمایند و آینده خود را بهتر شکل دهند (گلانز، لیندا و ارنشتاین،^۶ ۲۰۰۰).

تأثیرات و دستاوردها

شوبرت (۱۹۸۶) به تحلیل و طبقه‌بندی تصورات از برنامه درسی با نگاهی وسیع و جهانی پرداخته است و هشت تصور از برنامه درسی را مطرح کرده است که گویای مبانی فکری و قلمروهای فلسفی متفاوت در حوزه مطالعات برنامه درسی می‌باشند. بسیاری از متفکران و صاحب‌نظران برنامه درسی بر این باورند که طبقه‌بندی شوبرت و تصوراتی که وی از برنامه درسی مطرح کرده است بسیاری از مشکلات مرتبط با تعریف و مفهوم‌پردازی برنامه درسی را حل نموده است و افق‌های روشن‌تری برای حوزه مطالعات برنامه درسی در پی داشته یا ترسیم کرده است (بلک و کلیبارد،^۷ ۱۹۷۷، جکسون،^۸ ۱۹۹۲، پاینار و همکاران،^۹ ۱۹۹۵، پاینار ۲۰۰۴).

نقد و بررسی طبقه بندی

توجه به دیدگاه‌های برنامه درسی می‌تواند در درک تحولات صورت گرفته در رشته برنامه درسی نقش مهمی ایفا نماید. طبقات مختلفی که از دیدگاه‌ها و تصورات برنامه درسی صورت گرفته است بر اساس پیش‌فرض‌هایی انجام شده که صاحبان نظر در باب عناصر و مؤلفه‌های نظام تربیتی و برنامه درسی داشته‌اند. تنوع این دیدگاه‌ها نشانه ظرفیت حوزه مطالعات برنامه درسی برای پژوهش و نیز نظریه‌پردازی است. طبقه‌بندی شوبرت از دیدگاه‌ها و تصورات برنامه درسی یکی از طبقه‌بندی‌های مطرح و جهت دهنده می‌باشد. شوبرت (۱۹۹۷) بیان کرده است که بیش از ۳۵۰۰ کتاب در قرن اخیر درباره برنامه درسی نوشته شده است و با دقتی که در این کتب داشته به این نتیجه رسیده است که هیچ کدام از این کتب تعریف واحدی از برنامه درسی ارائه نکرده اند و در واقع فقدان تعریف و مفهوم مشترک در این آثار به چشم می‌خورد. هشت تصویری که شوبرت از برنامه درسی مطرح کرده است تلفیقی از ایده‌های اصلی مرتبط با برنامه درسی در زمان ماست. با هم نگرایی این تصورات فهم عمیق‌تر و همه جانبه‌تری از مفهوم برنامه درسی را برای ما به ارمغان می‌آورند. در

1. Curriculum as Agenda for Social Reconstruction
2. Anderson
3. Curriculum as Curren
4. Curriculum Horizon
5. Slattery
6. Glanz, Linda and Horenstein
7. Bellack and Kliebard
8. Jackson
9. Pinar et al

واقع تصوراتی که شوبرت از برنامه درسی مطرح نموده است و نیز دیدگاه‌های چهارگانه هر کدام به تنهایی کامل نمی‌باشند یعنی اگر در تدوین برنامه درسی و فرایند یاددهی-یادگیری به یکی از این دیدگاه‌ها یا تصورات تکیه شود پیامدها و نتایج جامع و همه‌جانبه‌ای در پی نخواهد داشت، چرا که هر کدام از این تصورات و دیدگاه‌ها فقط عینکی بر واقعیات برنامه درسی می‌باشند که مسلماً کامل نخواهند بود. بنابراین لازم است که ایده‌های اصلی هر دیدگاه و تصور متناسب با شرایط کلاس درس به کار گرفته شوند.

منابع

قادری، مصطفی (۱۳۸۳). *بسترهای فهم برنامه درسی (ویرایش دوم)*. تهران: یادواره کتاب.

- Anderson, R. D (2004). *Religion & Spirituality in the Public School Curriculum*. New York: Peter Lang.
- Bellack, A, A. and Kliebard, H, M (1977). *Curriculum and evaluation*. The University of Michigan. Mc Cutchan Pub.
- Glanz, J., Linda, S., Horenstein, B (2000). *Paradigm Debates in Curriculum and Supervision: Modern and Postmodern Perspectives*. British Library cataloguing in Publication Data. Green Wood Publishing Group. www.greenwood.com
- Jackson, Philip (ed.) (1992). *Handbook of Research on Curriculum*. New York: Macmillan.
- McKernan, J.A (2008). *Curriculum and Imagination: Process Theory, Pedagogy and Action Research*. London: Routledge.
- Pinar, William F (2004). *What Is Curriculum Theory?* Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Pinar, William F., Reynolds, William M., Slattery, P, & Taubman, P M (1995). *Understanding Curriculum: An Introduction to the Study of Historical and Contemporary Curriculum Discourses*. New York: Peter Lang.
- Schubert, W (1986). *Curriculum: Perspective, paradigm, and possibility*. NY: Macmillan Publishing Company.
- Schubert, W. H (1997). *Curriculum: Perspective, paradigm, and possibility*, Second Edition. Columbus, OH: Prentice Hall.
- Slattery, P (2006). *Curriculum development in the postmodern era (second edition)*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.